

Jarosław Kłaś

## KULTURA FIZYCZNA CO KSZTAŁTUJE DUCHA. O SPORCIE W INSTYTUCJACH KULTURY

**SŁOWA KLUCZOWE:** kultura, sport, instytucja kultury, Igrzyska Olimpijskie, UEFA Euro 2012

**KEY WORDS:** culture, sport, culture institution, Olympic Games, UEFA Euro 2012

### Abstract

### SPIRIT SHAPED BY PHYSICAL CULTURE. SPORT IN CULTURE INSTITUTIONS

Article shows relations between sport and culture institutions in Poland, especially in the time of The 2012 UEFA European Football Championship (Euro 2012). Author presents in introduction semantic and historical connections of culture and sport, particularly concentrating on ancient and modern Olympic Games. The main part of the text includes recount of activities, projects and exhibitions organised by culture institutions and combined with sport. Separate fragment is dedicated for art and culture activities during sport events as well as made on sport facilities, for example stadiums. Case studies bring on conclusion culture and sport connection support comprehensive human development. Sport themes in culture institutions could carry a lot of advantages in, but also some risks. It is important to keep a balance and treat sport only as a culture phenomenon.

Pary pojęć takich jak kultura – sport, instytucja kultury – stadion, meloman – kibic postrzegane są w potocznym rozumieniu jako niemające ze sobą wiele wspólnego, a często wręcz przeciwstawne. Antagonizmy te pobudzane bywają przez dyskurs publiczny bazujący na kwestiach finansowania tych obu dziedzin ludzkiej aktywności<sup>1</sup>. Tymczasem kultura i sport powiązane są ze sobą od swojego zarania. Wskazuje na to chociażby sama etymologia słowa kultura, które w pierwotnym znaczeniu zakładało pewną aktywność fizyczną. Pochodzi ono bowiem od łacińskiego *cultura*, oznaczającego uprawę ziemi. Nawiązanie to obecne jest nadal w takich sformułowaniach jak kultura fizyczna („dziedzina obejmująca naukę o wychowaniu fizycznym, sport, higienę osobistą oraz racjonalną organizację czynnego wypoczynku”<sup>2</sup>) czy kulturystyka („uprawianie ćwiczeń zapewniających człowiekowi silnie umięśnioną sylwetkę; metodyka stosowania tych ćwiczeń”<sup>3</sup>).

<sup>1</sup> Zob. K. Kolenda-Zaleska, *A orliki kultury?*, <http://wyborcza.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>2</sup> *Kultura*, [w:] *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, red. E. Sobol, Warszawa 1997.

<sup>3</sup> *Kulturystyka*, [w:] *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, red. E. Sobol, Warszawa 1997.

Połączenie sportu i kultury dobrze rozumieli starożytni Grecy i Rzymianie, którzy podczas igrzysk uczestniczyli zarówno w zawodach sportowych, jak i wydarzeniach o charakterze artystycznym i religijnym. Na przykład podczas igrzysk olimpijskich poeci recytowali pieśni na cześć zwycięzców i odbywały się uroczystości ku czci Zeusa, w trakcie igrzysk pytyjskich, urządzanych na cześć Apollona, odbywały się zawody muzyczne, a podczas Augustaliów w Neapolu w pierwszej części odbywały się zawody atletyczne i hippiczne, natomiast w drugiej konkursy muzyczne i dramatyczne<sup>4</sup>. Odpowiadało to greckiemu ideałowi kalokagatii, czyli „wychowania postulującego harmonijne połączenie doskonałości duchowej i cielesnej”<sup>5</sup>. Do starożytnych idei olimpijskich, łączących sport ze sztuką nawiązywał Pierre de Coubertin, który zainicjował nowożytnie Igrzyska Olimpijskie. Ich reaktywacja pod humanistycznymi hasłami pokoju, rozwoju i braterstwa sprzyjała łączeniu sportu i kultury. Już w 1906 r. odbyła się w Paryżu Konferencja Konsultacyjna dotycząca organizacji konkursów sztuki w trakcie Igrzysk. Zgodnie z poczynionymi wówczas ustaleniami miały one towarzyszyć najbliższemu zmaganiom olimpijskim – w Rzymie w 1908 r. Igrzyska odbyły się wówczas jednak w Londynie<sup>6</sup>, a konkursu nie przeprowadzono. Do pomysłu powrócono podczas kolejnych rozgrywek – w 1912 r. w Sztokholmie. Zgłosiło się wówczas 35 artystów, w tym w ramach konkursu poetyckiego wpłynęła tylko jedna praca – nagrodzona złotym medalem „Oda do sportu”, autorstwa samego Pierre’a de Coubertin (zgłoszona pod pseudonimem). W 1924 r. w Londynie program konkursu obejmował pięć konkurencji: malarstwo, literaturę, rzeźbę, muzykę i architekturę. Polacy kilkakrotnie zajmowali wysokie miejsca w Olimpijskich Konkursach Sztuki, a polscy artyści zasiadali jury Konkursu<sup>7</sup>. Organizacji zmagani artystycznych zaprzestano po Igrzyskach w Londynie w 1948 r., ale kultura i sztuka nadal towarzyszą Ruchowi Olimpijskiemu<sup>8</sup>.

<sup>4</sup> S. Stabryła, *Zarys kultury starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2007, s. 89-90, 169. O sporcie w starożytności – zob. tamże, s. 67-71, 89-91, 100-101, 169-170, 186-188; R. Gostkowski, *Sport w starożytności*, Warszawa 1959; J. Łanowski, *Święte igrzyska olimpijskie*, Poznań 2000; D. Słapek, *Sport i widowiska w świecie antycznym. Kompendium*, Kraków-Warszawa 2010.

<sup>5</sup> *Kultura...*, dz. cyt.

<sup>6</sup> Plany pokrzyżowała wówczas natura, a dokładnie wybuch Wezuwiusza, który uniemożliwił organizację zawodów w Italii i spowodował ich przeniesienie do Wielkiej Brytanii – krzkn, *Olimpijskie Konkursy Sztuki i Literatury*, <http://polskieradio.pl> [dostęp 01.01.2013 r.].

<sup>7</sup> Złoto zdobyli Kazimierz Wierzyński za zbiór wierszy „Laur olimpijski” (Amsterdam, 1928 r.), Józef Klukowski za rzeźbę „Wienczenie zawodnika” (Los Angeles, 1932 r.) oraz Zbigniew Turski za II Symfonię Olimpijską (Londyn, 1948 r.), srebro Janina Kolarska za grafikę „Narciarze” (Los Angeles, 1932 r.) oraz Józef Klukowski za rzeźbę „Piłka nożna” (Berlin, 1936 r.), brąz Władysław Skoczylas za cykl akwarel (Amsterdam, 1928 r.), Jan Parandowski za powieść „Dysk olimpijski” (Berlin, 1936 r.) oraz Stanisław Ostoja-Chrostowski za grafikę „Certyfikat Klubu Jachtingowego” (Berlin, 1936 r.). W skład jury w 1924 r. wchodził: Olga Boznańska (malarstwo), Karol Stryjeński (architektura), Karol Szymanowski (muzyka) i Wincenty Lewandowski (rzeźba) – K. Debern, *Nie ma sportu bez piękna*, [w:] „Olimpionik. Dodatek edukacyjny Magazynu Olimpijskiego” 2011, nr 3, s. 7-9; *Związki sztuki ze sportem*, opr. M. Rejf, K. Hądzelek, <http://pkoł.pl> [dostęp 01.01.2013 r.]

<sup>8</sup> Pomimo tego Polski Komitet Olimpijski kontynuował tradycję i organizował do 1992 r. Krajowe Olimpijskie Konkursy Sztuki. Od 2000 r. Komisja Kultury i Edukacji Olimpijskiej Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego organizuje co cztery lata Międzynarodowe Konkursy

Jeżeli dodać do tych kwestii etymologicznych i historycznych, że kultura to „całokształt duchowego i materialnego dorobku ludzkości”<sup>9</sup>, a aktywność fizyczna, jako rodzaj ludzkiej działalności, niewątpliwie mieści się w zakresie tej definicji, to nie powinno dziwić, że sport, lub raczej jego pewne aspekty, znajduje się w obszarze zainteresowania instytucji kultury, a kultura nieustannie towarzyszy sportowi.

Najwięcej przejawów zainteresowania polskich instytucji kultury tematyką sportu zaobserwować można było przy okazji Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA Euro 2012. Do najważniejszych przedsięwzięć kulturalnych związanych z tym wydarzeniem zaliczyć trzeba projekt Europejski Stadion Kultury (ESK), zainicjowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako odpowiedź na Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o współpracy przy organizacji finałowego turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012, w której zapisano intensyfikację współpracy społeczno-kulturalnej poprzez wspólną organizację akcji promocyjnych, przedsięwzięć kulturalno-artystycznych oraz imprez rozrywkowych<sup>10</sup>. Organizatorami ESK były Narodowe Centrum Kultury, Miasto Rzeszów, Estrada Rzeszowska oraz, podczas drugiej edycji, Miasto Lublin i Warsztaty Kultury w Lublinie. Celem projektu była prezentacja Polski i Ukrainy oraz wzmocnienie ich wizerunku poprzez kulturę w odniesieniu do Euro 2012. Europejski Stadion Kultury przewidziano do realizacji jako swojego rodzaju festiwal artystyczny odbywający się w dwóch edycjach<sup>11</sup>. Pierwsza z nich miała miejsce w dniach 12-14 sierpnia 2011 r. w Rzeszowie. Zorganizowano wówczas niemal 100 różnych polskich, ukraińskich oraz polsko-ukraińskich wydarzeń artystycznych z udziałem ponad 500 artystów i 70-tysięcznej publiczności. Koncert inauguracyjny „Gramy razem” transmitowany był na żywo przez polską TVP (ponad 2 mln widzów) i Narodową Telewizję Ukraińską (ponad 6 mln widzów)<sup>12</sup>. Druga edycja ESK, ze względu na przyłączenie się do projektu Lublina, zaplanowana została w dwóch odsłonach. 2 czerwca 2012 r. odbyła się specjalna edycja Nocy Kultury „Lublin – Brama Wschodu”, natomiast w dniach 29 czerwca – 1 lipca 2012 r. przewidziano wydarzenia artystyczne w Rzeszowie, mające podkreślać relacje kultury i sportu oraz tworzyć płaszczyznę przenikania się różnych dziedzin sztuki<sup>13</sup>. W ciągu

Sztuki; także PKOl powrócił wówczas do przeprowadzania krajowego etapu tych zmagania. Nie są to jednak jedyne podejmowane obecnie działania przez Ruch Olimpijski w dziedzinie kultury i sztuki. Polski Komitet Olimpijski organizuje np. inne konkursy artystyczne i literackie, przyznaje twórcom nagrody („Wawrzyny olimpijskie” od 1969 r.), prowadzi galerię sztuki „-1” w Centrum Olimpijskim. O Olimpijskich Konkursach Sztuki oraz kulturalno-artystycznej działalności Ruchu Olimpijskiego – por. K. Deberný, dz. cyt.; *Związki sztuki ze sportem*, dz. cyt.; krzk, dz. cyt.

<sup>9</sup> Kultura, [w:] *Słownik wiedzy o kulturze*, Warszawa 2009.

<sup>10</sup> *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o współpracy przy organizacji finałowego turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 sporządzona w Kijowie dnia 28 marca 2008 r.*, <http://isak.sejm.gov.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>11</sup> *Europejski Stadion Kultury 2012*, <http://stadionkultury.eu> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>12</sup> *Europejski Stadion Kultury w liczbach!*, <http://nck.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>13</sup> *Europejski Stadion Kultury 2012*, <http://nck.pl> [dostęp 22.06.2012 r.]; *Europejski Stadion Kultury 2012, 29 czerwca-1 lipca 2012 roku, Rzeszów*, <http://nck.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

dwóch lat trwania projektu ESK transmisje telewizyjne z imprez na antenach TVP1, TVP Kultura, TVP Polonia oraz ukraińskiej NTU obejrzało ponad 11 mln widzów, w wydarzeniach po polskiej stronie granicy uczestniczyło 250 tys. osób, wystąpiło 4 tys. polskich i ukraińskich artystów oraz twórców, zorganizowano niemal 450 różnego rodzaju wydarzeń a zaangażowanych w organizację było ponad 50 partnerów i patronów medialnych<sup>14</sup>.

Liczne wydarzenia kulturalne nawiązujące do sportu w ogóle lub samej piłki nożnej odbywają się także jako inicjatywa różnych instytucji kultury. W Warszawie, w Pałacu Kultury i Nauki, a więc w samej Strefie Kibica, od 8 czerwca do 31 lipca 2012 r. trwała wystawa „Piłkarskie sztuczki techniczne”, której organizatorami były Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie oraz Muzeum Techniki w Warszawie. Wystawa prezentowała związki sportu i techniki oraz przenikanie technologii do świata piłki nożnej. Przestrzeń ekspozycyjną zaaranżowano na kształt połowy boiska piłkarskiego z bramką i wyłożono sztuczną murawą. Pośrodku umieszczono trybunę, z której można było oglądać retransmisje meczów w technologii 3D. Zarówno wejście na wystawę (tunel), jak i jej oświetlenie (maszty i lampy) przypominały te znane ze stadionów. Ekspozaty umieszczone w gablotach po bokach „boiska” przedstawiały dzieje polskiej piłki nożnej, historyczny i współczesny sprzęt umożliwiający transmisję rozgrywek, różnego rodzaju gry futbolowe oraz kolekcję piłek z Mistrzostw Świata i Europy w latach 1984-2012. Dodatkową atrakcją była piłka o średnicy 2,5 m z podpisami zawodników i kibiców, ufundowana przez ambasadora Islamskiej Republiki Pakistanu w Polsce<sup>15</sup>.

Własny projekt z okazji Euro 2012 zorganizowało też Muzeum Historii Żydów Polskich w Warszawie we współpracy z Narodowym Centrum Kultury. Jego głównym elementem była wystawa „Warszawscy sportowcy” (18.05.2012 r. – 01.06.2012 r.), która przedstawiała fotografie przedwojennych warszawskich sportowców pochodzenia żydowskiego oraz stylizowanych na nich współczesnych zawodników sportretowanych przez Tadeusza Rolkego. Muzeum wyszło z projektem w przestrzeń miejską. Prace prezentowano bowiem na ogrodzeniu budowanego Muzeum Historii Żydów Polskich przy skwerze Willy’ego Brandta oraz na 28 billboardach na sześciu stacjach warszawskiego metra (Pl. Wilsona, Dworzec Gdański, Świętokrzyska, Centrum, Politechnika, Wilanowska). Ponadto 19 maja 2012 r. na skwerze Brandta zorganizowano Piknik Sportowy, w ramach którego odbyły się gry i zabawy (także sportowe), zajęcia plastyczno-artystyczne, małe wystawy, wykład, spotkanie z rabinem i koncert. Wystawa oraz piknik miały spopularyzować wiedzę na temat tradycji polskiego sportu i udziału w niej Żydów, promować sport bez uprzedzeń, rasizmu i agresji, a także wzbogacić kulturalne oblicze stolicy podczas Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej<sup>16</sup>.

<sup>14</sup> *Dziękujemy wszystkim widzom jak i osobom zaangażowanym w ESK 2012 i 2011 roku*, <http://stadionkultury.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].

<sup>15</sup> *Piłkarskie sztuczki techniczne*, <http://muzeum sportu.waw.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>16</sup> *Warszawscy sportowcy* [broшура]; *Warszawscy sportowcy*, <http://jewishmuseum.org.pl> [dostęp 14.12.2012 r.].

Z kolei stołeczne Muzeum Karykatury im. Eryka Lipińskiego na czas Euro 2012 (od 29 maja do 16 września 2012 r.) przygotowało ekspozycję „Piłka w grze”, na której prezentowane były wybrane prace przesłane na Międzynarodowy Konkurs na Rysunek Satyryczno-Humorystyczny o takim samym tytule. Na konkurs wpłynęło niemal 1200 prac z ponad 50 krajów. Od 19 czerwca do 1 lipca 2012 r., z inicjatywy Stołecznej Estrady, wybór prac z konkursu zawieszono także w Galerii Plenerowej przy Barbakanie nieopodal Placu Zamkowego w Warszawie (Między murze Piotra Biegańskiego)<sup>17</sup>. W tym samym miejscu prezentowana była wcześniej (5 – 18 czerwca 2012 r.) wystawa „Białe orły, czarne orły. Polscy i niemieccy piłkarze w cieniu polityki”, przedstawiająca fotografie i dokumenty dotyczące 100 lat powiązań polskiego i niemieckiego futbolu, w tym jedenaście sylwetek piłkarzy. Jej organizatorami były Dom Spotkań z Historią oraz Ambasada Niemiec w Warszawie. Oprócz ekspozycji plenerowej wystawę oglądać można było także w Ambasadzie RFN w Warszawie w dniach 18 maja – 16 sierpnia 2012 r.<sup>18</sup>

Działania artystyczno-kulturalne przy okazji Euro 2012 organizowane przez instytucje związane z Republiką Federalną Niemiec wydają się nieprzypadkowe. Korzystają one zapewne z doświadczeń niemieckich instytucji kultury z czasu Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej w 2006 r., które odbyły się za naszą zachodnią granicą. Wówczas większość z instytucji kultury w Niemczech przeprowadzała projekty nawiązujące do futbolu oraz sportu<sup>19</sup>. Także w Domu Krakowskim w Norymberdze odbyła się wówczas wystawa „Piłka, Puma i artyści” autorstwa dwunastu artystów z Krakowa<sup>20</sup>.

Podobny trend nie ominął również Krakowa podczas Euro 2012, choć akurat w tym mieście nie odbywały się żadne z meczów turniejowych<sup>21</sup>. W Krakowie trenowali jednak piłkarze trzech reprezentacji narodowych: Anglii, Holandii i Włoch<sup>22</sup>. Specjalny projekt „Futbol w kulturze i sztuce”, zainspirowany Mistrzostwami Europy, przygotował Dom Norymberski w Krakowie przy wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej. Jego celem było opowiedzenie o ważnych problemach społecznych w nawiązaniu do piłki nożnej. Adresatami przedsięwzięcia byli zarówno ludzie związani z kulturą, jak i sportem, choć ci drudzy nie wzięli udziału w organi-

<sup>17</sup> „Piłka w grze” – wystawa pokonkursowa, <http://muzeumkarykatury.pl> [dostęp 22.06.2012 r.], „Piłka w grze” w Galerii Plenerowej na Barbakanie, <http://muzeumkarykatury.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>18</sup> *Białe orły, czarne orły. Polscy i niemieccy piłkarze w cieniu polityki*, <http://dsh.waw.pl> [dostęp 22.06.2012 r.]; *Białe orły, czarne orły*, <http://warschau.diplo.de> [dostęp 22.06.2012 r.].

<sup>19</sup> Rozmowa autora z Renatą Kopyto – kierownikiem Domu Norymberskiego w Krakowie i kuratorem projektu „Futbol w kulturze i sztuce” [21.06.2012 r.].

<sup>20</sup> G. Wanat, *Piłkarskie rozgrywki krakowskich artystów / Krakauer Künstler spielen mit dem Fußball*, [w:] *Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje / Die Mannschaft. 11 Künstler aus Krakau in wechselnden Positionen* [katalog wystawy].

<sup>21</sup> B. Bartosz Piłat, P. Piotr Jawor, *rik, Kraków i Chorzów jednak bez Euro!*, <http://krakow.gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

<sup>22</sup> P. Jawor, J. K. Kowal, P. Piotr Krukowski, *Euro 2012. Włosi trenują, Holendrzy grają z dziećmi, Anglicy nadciągają*, <http://krakow.gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].



zowanych wydarzeniach<sup>23</sup>. W ramach projektu przeprowadzono kilka działań. Pierwszym z nich był przegląd filmowy zorganizowany w partnerstwie z Instytutem Goethego w dniach 25-31 maja 2012 r. w Galerii Domu Norymberskiego. Podczas niego zaprezentowano siedem niemieckich filmów (w tym jeden w koprodukcji hiszpańskiej), które oprócz tematyki związanej z futbolem, przedstawiają istotne dla współczesnego społeczeństwa kwestie<sup>24</sup>. Kolejnym z działań był zrealizowany we współpracy z Teatrem Bagatela spektakl Marca Beckera „My w finale. Ostatnie requiem”. To niemieckie przedstawienie zostało dostosowane do polskich realiów dzięki staraniom Iwony Jery (reżyseria, adaptacja i spolszczenie) oraz Michała Olszewskiego (adaptacja i spolszczenie). Treść spektaklu stanowi relacja z ważnego meczu reprezentacji narodowej oraz reakcje różnych ludzi podczas jej oglądania. „My w finale” odegrano kilkakrotnie na początku czerwca 2012 r.<sup>25</sup> W nowym sezonie artystycznym przedstawienie miało stać się jednym ze stałych elementów repertuaru Sceny na Sarego Teatru Bagatela<sup>26</sup>. W kolejnej odsłonie projektu, w partnerstwie z Urzędem Miasta Norymberga oraz Wydawnictwem PWN, odbyła się wystawa malarstwa „Stadion” (21.06. – 13.07.2012 r.). W Galerii Domu Norymberskiego wystawiono obrazy autorstwa Katharine Dietlinger oraz Jakuba Najbarta. Obrazy niemieckiej malarzki przedstawiają stadiony oraz rozgrywane na nich mecze, natomiast Polak skupił się raczej na ukazaniu kibiców (lub raczej pseudokibiców) piłkarskich. Podczas wernisażu wystawy 20 czerwca 2012 r. zaprezentowano ponadto książkę Przemysława Piotrowskiego „Chuligani a kultura futbolu w Polsce” oraz przeprowadzono dyskusję z udziałem jej autora oraz naukowców: prof. Bronisława Urbana, dr. hab. Andrzeja Światłowskiego i dr. Jakuba Najbarta<sup>27</sup>. Nie była to z resztą jedyna prezentacja książki w ramach projektu. 13 czerwca 2012 r. w Galerii Konsulatu Generalnego RFN Konsulart odbyła się promocja publikacji Thomasa Urbana „Czarny orzeł, biały orzeł. Piłkarze w trybach polityki”, którą poprowadził Michał Olszewski<sup>28</sup>. Tematyka książki niejako pogłębia problematykę ukazaną na warszawskiej wystawie o podobnym tytule. Warto zauważyć, że to nie jedyne działanie związane z Euro 2012, które odbyło się w Galerii Konsulart. W dniach 14.05. – 15.07.2012 r. oglądać tam można

<sup>23</sup> Rozmowa autora z Renatą Kopyto – kierownikiem Domu Norymberskiego w Krakowie i kuratorem projektu „Futbol w kulturze i sztuce” [21.06.2012 r.].

<sup>24</sup> *Futbol w kulturze i sztuce. Program przeglądu filmowego*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Futbol w kulturze i sztuce. Przegląd filmowy* [broшура z programem].

<sup>25</sup> *Marc Becker. My w finale. Ostatnie requiem*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Z nadzieją na „My w finale”*, <http://bagatela.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Marc Becker. My w finale* [ulotka].

<sup>26</sup> Rozmowa autora z Renatą Kopyto – kierownikiem Domu Norymberskiego w Krakowie i kuratorem projektu „Futbol w kulturze i sztuce” [21.06.2012 r.]. W styczniu 2013 r. spektakl znajdował się w repertuarze sceny Teatru Bagatela przy ul. Karmelickiej 6 pod nazwą „My w finale 2014” – *Repertuar*, <http://bagatela.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].

<sup>27</sup> *Wernisaż wystawy malarstwa: Katharina Dietlinger, Jakub Najbart – „Stadion”*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Wernisaż wystawy malarstwa: STDION. Katherine Dietlinger, Jakub Najbart* [ulotka].

<sup>28</sup> *Polska, Niemcy i piłka nożna*, <http://krakau.diplo.de> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Thomas Urban. Czarny orzeł, biały orzeł. Piłkarze w trybach polityki. Promocja książki* [ulotka].

było wystawę „Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje”. Przedstawiono na niej prace krakowskich artystów<sup>29</sup>, którzy ukazują w nich społeczny wymiar piłki nożnej. Dzieła prezentowane były wcześniej (21.03. – 15.04. 2012 r.) w Domu Krakowskim w Norymberdze. Wystawa powstała jako wspólne przedsięwzięcie Domu Krakowskiego w Norymberdze, Konsulatu RFN, Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, Urzędu Miasta Krakowa oraz Domu Norymberskiego w Krakowie<sup>30</sup>.

Bodaj największą wystawę otwarcie nawiązującą do Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej odbywających się w Polsce zorganizowało Muzeum PRL-u, czyli krakowski oddział Muzeum Historii Polski w Warszawie, znajdujący się nieopodal stadionu KS Hutnik, gdzie podczas Euro 2012 trenowała reprezentacja Anglii. Na wystawie „Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL” (czynna od 12.05.2012 r. do 30.11.2012 r.) przedstawiono dzieje powojennego polskiego futbolu mocno osadzając je w kontekście historyczno-społecznym tamtego czasu, tworząc w efekcie opowieść o najnowszej historii Polski, której punktem wyjścia jest piłka nożna. Koncepcja wystawy opierała się na zaprezentowaniu zwiedzającemu różnych miejsc związanych z piłką nożną i życiem w czasach PRL. Powstanie ekspozycji poprzedził quiz internetowy „Historia polskiej piłki nożnej” zorganizowany przez Muzeum Historii Polski i Polską Agencję Prasową w ramach portalu [dzieje.pl](http://dzieje.pl) oraz ogólnopolska zbiórka pamiątek związanych z piłką nożną z czasów PRL. Narracja wystawy rozpoczęła się w 1938 r. i ukazywała polską reprezentację narodową tego czasu. Kolejne punkty wystawy przedstawiały futbol w okupowanym Krakowie i na gruzach powojennej Warszawy. Do tego czasu nawiązywał z resztą tytuł wystawy zaczerpnięty z tytułu książki Adama Bahdaja i powstałego na jej bazie serialu telewizyjnego. Kolejnymi punktami zwiedzania było bistro, gdzie opowiedziano historie o ustawianiu meczów oraz szatnia z prezentacją dziejów najważniejszych polskich klubów. Dalej można było zapoznać się z najciekawszymi meczami i piłkarzami PRL-u oraz zagrać w piłkarzyki. Największą przestrzeń muzealną (dawną salę kinową) zaaranżowano na kształt stadionu z trybunami i murawą, gdzie na dużym ekranie można było obejrzeć film o meczach reprezentacji Polski z ZSRR. Kolejnymi miejscami wystawy były budka komentatorska, Pewex, typowe mieszkanie z lat 70. XX w. i cela internowanych w Białoleścu. Zwiedzający mogli w tych przestrzeniach zapoznać się ze szkołą powojennych komentatorów sportowych, powiązaniami sportu i polityki czy tym jakie znaczenie w latach 80. XX w. miało pojawienie się sztandaru „Solidarności” na trybunach stadionu. Na końcu wystawy znajdowały się wspomnienia znanych osób dotyczące piłki nożnej oraz nawiązanie do Euro 2012 – ukazanie ewolucji formy piłki futbolowej na przestrzeni lat aż do tego roku. Zwiedzając wystawę można było napotkać wiele multimediiów, ale także cennych eksponatów. Taka koncepcja wystawy i jej aranżacja czyniły ją atrakcyjną zarówno dla fanów piłki nożnej,

<sup>29</sup> Bogusław Bachorczyk, Iwona Demko, Karolina Jabłońska, Przemysław Kmieć, Ziemowit Kmieć, Ganna Kotsar, Tomasz Kręciński, Katarzyna Kukuła, Agata Kus, Witold Stelmachiewicz, Małgorzata Wilek-Mandrela.

<sup>30</sup> *Drużyna...*, dz. cyt.; *Wernisaż wystawy: „Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje”*, <http://dom-norymberski> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Rozpoczęcie gry w Galerii „Konsulart”*, <http://krakau.diplo.de> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje* [ulotka].

jaki i chcących zapoznać się z historią PRL-u, co jest niezwykle ważne w sytuacji braku wystawy stałej w muzeum. Całość pozwalała dodatkowo zwrócić uwagę mediów na instytucję, co dało dobry efekt promocyjny. Warto dodać, że autorzy wystawy pomyśleli także o dzieciach zwiedzających wystawę. Specjalnie dla nich powstał „Przewodnik dla najmłodszych” z dziecięcym bohaterem wystawy – Kazikiem oraz dwujęzyczna broszura „Zapomniane gry”, przedstawiająca reguły zabaw takich jak Cymbergaj, Zośka, Kapsle, Dwa ognie czy Klasy. Natomiast z okazji Dnia Dziecka 1 czerwca 2012 r. zorganizowano w Muzeum m. in. konkurs gier podwórkowych<sup>31</sup>.

Dużą międzynarodową wystawę dotyczącą sportu w czasie pokrywającym się z Euro 2012 zorganizowało również Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie. W dniach 19.05. – 30.09.2012 r. można tam było oglądać wystawę „Sport w sztuce”, która wpisała się w cykl ekspozycji ukazujących, że sztuka ma ścisły związek z życiem i jak artyści postrzegają to, czym żyją ludzie. Prace kilkudziesięciu twórców przedstawiały szeroko rozumianą tematykę sportową za pomocą dzieł malarskich, instalacji artystycznych, fotografii i filmów. Strona organizacyjna wystawy pokazywała interesujące powiązanie tematyki ekspozycji z doбором sponsorów, patronów oraz partnerów wydarzenia. Patronat honorowy nad wystawą objęła Minister Sportu i Turystyki oraz Polski Komitet Olimpijski. Ministerstwo Sportu i Turystyki współfinansowało też, wraz z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przedsięwzięcie. Sponsorem wystawy był natomiast m. in. producent sportowych napojów izotonicznych, a jej partnerem Małopolski Związek Piłki Nożnej. Patronat medialny sprawowało z kolei m. in. TVP Sport, a do kampanii promocyjnej zaproszono znanych polskich sportowców i komentatorów sportowych. Takie „zaplecze” wydarzenia zwiększyło niewątpliwie możliwość dotarcia z ofertą kulturalną do fanów sportowych<sup>32</sup>.

Do tematyki sportu sięga także wystawa czasowa „Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie”, która została otwarta w trakcie futbolowych Mistrzostw Europy w Polsce w Starej Synagodze – oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa<sup>33</sup>. Ekspozycję o takiej tematyce planowano niezależnie od Euro 2012 (wystawy czasowe o życiu krakowskich Żydów otwierane są Starej Synagodze co roku przed

<sup>31</sup> Rozmowa autora z Jakubem Lubelskim – autorem koncepcji wystawy „Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL” [20.06.2012 r.]; *Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL (zapowiedź)*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Wystawa piłkarska już otwarta!*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Dzień Dziecka w Muzeum PRL-u*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Piłka nożna w PRL. Do przerwy 0:1* [broszura z planem i opisem wystawy]; A. Litwa, A. Tomczak, J. Lubelski, *Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL. Przewodnik dla najmłodszych* [broszura]; *Zapomniane gry / Forgotten games* [broszura].

<sup>32</sup> *Sport w sztuce*, <http://mocak.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Sport w sztuce* [katalog wystawy], red. M. Monika Kozioł, M. A. Potocka, D. Delfina Piekarska, Kraków 2012; *Program Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie V-IX 2012* [ulotka].

<sup>33</sup> Wystawy o podobnej tematyce organizowane były wcześniej również w innych krajach: w 2006 r. w Muzeum żydowskim w Berlinie miała miejsce wystawa „Żydowski ruch sportowy w latach 1898-1938”, w 2011 r. w Muzeum Żydowskim w Wiedniu odbyła się wystawa o historii igrzysk makkabejskich, natomiast w styczniu 2012 r. otwarto wystawę prezentującą sylwetki 19 najwybitniejszych żydowskich sportowców od końca XVIII w. do 1948 r. – P. Figiela, *O wystawie*, [w:] M. W. Belda et. al., *Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie*, Kraków 2012, s. 13.



Festiwałem Kultury Żydowskiej w Krakowie), jednak termin rozgrywek wpłynął niejako na jej organizację w okresie zbliżonym do Mistrzostw<sup>34</sup>. Ekspozycja czynna od 20 czerwca 2012 r. do 26 maja 2013 r. przedstawia historię żydowskiego ruchu sportowego w Krakowie i podzielona została na siedem części. Pierwsza z nich wprowadza w ogólne zagadnienia prezentowane na wystawie i objaśnia związki sportu żydowskiego z powstaniem machabejskim. W kolejnej omówiono ideę „muskularnego judaizmu” oraz genezę pierwszych żydowskich klubów sportowych. Dalsze części przedstawiają dyscypliny sportowe uprawiane w krakowskich stowarzyszeniach żydowskich, historię igrzysk machabejskich, sylwetki najwybitniejszych żydowskich sportowców i działaczy sportowych z Krakowa, relacje między krakowskimi klubami żydowskimi oraz likwidację żydowskich klubów sportowych podczas II wojny światowej i postaci sportowców, którzy przeżyli wojnę. Całość została ponadto uzupełniona o tematykę samoidentyfikacji kibiców Cracovii oraz innych europejskich klubów sportowych z żydowską przeszłością. Przestrzeń wystawy została symbolicznie zaaranżowana na kształt owalnej bieżni lekkoatletycznej z zaznaczonymi startem i metą, które wyznaczają początek i koniec trasy zwiedzania wystawy. Przestrzeń pośrodku bieżni wyłożono sztuczną trawą przypominającą murawę. Na niej oraz wokół rozmieszczono plansze, na których prezentowane są opisy poszczególnych zagadnień oraz reprodukcje zdjęć, dokumentów wycinków prasowych, pieczętek, afiszy i reklam. W gablotach znajdują się różnego rodzaju eksponaty – sprzęt sportowe i trofea<sup>35</sup>.

Wystawa w Starej Synagodze to nie pierwsza wystawa o sporcie organizowana przez Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. W 1976 r. Muzeum wraz z KS Cracovia oraz GTS Wisła zorganizowało wystawę „W 70-lecie krakowskich klubów sportowych Cracovii i Wisły”. Jej celem było pokazanie historii oraz zasług obu klubów dla społeczności. W części wstępnej ekspozycji przedstawiono rolę dr. Henryka Jordana w promowaniu sportu i działalność założonego przez niego parku. W głównej części wystawy ukazano najważniejsze osiągnięcia różnych sekcji obu klubów, „świętą wojnę”, odznaki, obiekty sportowe oraz kibiców. Na końcu pokazano szeroko rozumianą aktywność społeczną klubów, działalność konspiracyjną w czasie II wojny światowej oraz kluby jako temat literacki i artystyczny. Na ekspozycję złożony był różnego rodzaju fotografie, pamiątki, dokumenty, obrazy, książki, teksty literackie oraz wykazy statystyczne<sup>36</sup>.

Podobną wystawę, tym razem z okazji stulecia Cracovii i Wisły, zorganizowano w 2006 r. w Pałacu Krzysztofory. Celem wystawy „Cracovia – Wisła 1906 – 2006. Święta wojna – święta zgoda” było przybliżenie dziejów oraz dorobków tych najstarszych polskich klubów sportowych. Ekspozycję rozmieszczono w siedmiu salach, w każdej prezentując inne zagadnienie z wspólnej historii Cracovii i Wisły. W pierw-

<sup>34</sup> Rozmowa telefoniczna autora z Piotrem Figielą – kuratorem wystawy „Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie” [24.06.2012 r.].

<sup>35</sup> Wystawa „Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie” od 21 czerwca w Starej Synagodze, <http://mhk.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; P. Figiela, dz. cyt., s. 10-13; *Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie / The Maccabees of sport. Jewish Sport in Kraków* [ulotka].

<sup>36</sup> T. Wroński, *70 lat krakowskich klubów sportowych „Cracovii” i „Wisły”*, Kraków 1976.

szej z nich przedstawiono, podobnie jak w 1976 r., Błonia i dokonania dr. Henryka Jordana. W sali drugiej można było zapoznać się z najważniejszymi sportowcami oraz działaczami klubowymi. Sportowcom poświęcona była także kolejna przestrzeń wystawowa. W dalszej części przedstawiono historię krakowskich derbów, klubowe stadiony i trofea. Ostatnia z sal opowiadała o kibicach. Na ekspozycję składał się materiał ikonograficzny, pamiątki oraz multimedia<sup>37</sup>.

W 2011 r. w Domu Zwierzynieckim – oddziale Muzeum Historycznego Miasta Krakowa zorganizowano z kolei wystawę „Klub z Wielkiej Łąki. 90 lat Zwierzynieckiego Klubu Sportowego”. Początek również i tej ekspozycji stanowiło przedstawienie krakowskich Błoni, jako miejsca z którego klub wziął swój początek. W dalszej części omówiono sportową historię przedmieść międzywojennego Krakowa, początki i powojenne dzieje Zwierzynieckiego Klubu Sportowego oraz sylwetki jedenastu najlepszych jego graczy. Na wystawie zobaczyć można było takie eksponaty jak dyplomy, puchary, proporce czy fotografie. Wszystko to złożyło się na prezentację pełnego dorobku ZKS, a także zarys historii innych klubów sportowych z przedmieść Krakowa<sup>38</sup>.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa nie ogranicza tematyki sportowej w swojej działalności wystawienniczej tylko do prezentacji dorobku krakowskich klubów sportowych. W 2010 r. w Pałacu Krzysztofora miała miejsce wystawa „Przerwany mecz. 1768-1815”, która przedstawiała trudny okres rozbiorów Polski z perspektywy Krakowa. Aby opowiedzieć o tym czasie w dziejach Krakowa w sposób atrakcyjny, zwłaszcza dla młodych ludzi, autorzy postanowili zorganizować wystawę w konwencji rozgrywanego meczu piłki nożnej, co dobrze oddało walkę Polaków o wolność. Ekspozycję rozmieszczono w dziewięciu salach, prezentując w każdej inne zagadnienie. Sala pierwsza poświęcona była sytuacji Krakowa oraz Polski pod koniec XVI-II w. i przypominała szatnię, w której eksponaty umieszczono w szafkach. W sali drugiej pokazano sylwetki jedenastu zasłużonych i związanych z Krakowem postaci w konwencji gwiazd piłkarskich. „Kapitanem drużyny” został Tadeusz Kościuszko. Kolejną salę poświęcono trenerom, czyli władcom Austrii, Prus, Rosji i Polski. W sali czwartej zwiedzający mogli zobaczyć „boisko” z zaznaczoną mapą dzielonej przez zaborców Polski, natomiast w piątej – „puchar”, czyli kopię polskich insygniów koronacyjnych. Do następnej sali, zaaranżowanej na kształt boiska z trybunami i bramkami (w jednej z nich umieszczono Rejtana z obrazu Jana Matejki), wchodziło się przez tunel wyklejony obrazami w formie plakatów meczowych. W sali siódmej przedstawiono „kontuzje”, a więc przegrane Polaków, o których mówiły rozklejone na ścianach „wycinki z gazet sportowych”. Kolejne pomieszczenie poświęcone było zwycięskiemu „meczowi”, czyli bitwie pod Raclawicami, natomiast ostaniam z sal wyjaśniała, że „mecz” Polaków został przerwany wraz z klęską Napoleona. Całość złożyła się na kompletny obraz dziejów miasta w czasach zaborów, łączący oryginalną koncepcję wystawy z klasycznymi eksponatami, takimi jak obrazy, monety czy broń<sup>39</sup>.

<sup>37</sup> *Cracovia – Wisła 1906 – 2006. Święta wojna – święta zgoda*, red. A. Kutylak, Kraków 2006.

<sup>38</sup> M. Twaróg, *Klub z Wielkiej Łąki. 90 lat Zwierzynieckiego Klubu Sportowego*, Kraków 2011.

<sup>39</sup> *Przerwany mecz. 1768-1815*, Kraków 2010.

Niektóre instytucje kultury zajmowanie się tematyką sportową mają wpisane w stały zakres swojej działalności – chodzi tu przede wszystkim o muzea, które gromadzą pamiątki oraz dzieła sztuki związane z kulturą fizyczną. Bodaj najbardziej znaną międzynarodową placówką tego typu jest Muzeum Olimpijskie w Lozannie w Szwajcarii. Również w Polsce działa przynajmniej kilka podobnych instytucji: Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie (instytucja kultury Województwa Mazowieckiego), Muzeum Sportu i Turystyki w Karpaczu (instytucja kultury Województwa Dolnośląskiego), Muzeum Sportu i Turystyki – Oddział Muzeum Miasta Łodzi, Muzeum Sportu w Olsztynie (w ramach miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji)<sup>40</sup>. Istnieją także jednostki, których głównym celem nie jest prowadzenie działalności kulturalnej związanej ze sportem, a zajmują się kulturą fizyczną bardziej dosłownie. Wspomnieć tu można chociażby o Młodzieżowym Domu Kultury im. J. Korczaka w Krakowie, który m. in. organizuje zajęcia sekcji tenisa stołowego, opiekuje się boiskiem wielofunkcyjnym i prowadzi Nowohucką Ligę Piłkarską czy Klubie Mirage Ośrodka Kultury Kraków – Nowa Huta, w którym można uczestniczyć w zajęciach na przykład aerobiku<sup>41</sup>. Jeśli prześledzić ofertę innych domów i ośrodków kultury okaże się, że nie są to przypadki odoobnione. Ciekawą propozycję przygotowało Muzeum Narodowe w Krakowie, które w styczniu 2013 r. przed swoim Gmachem Głównym otworzyło „Ślizgawkę” – instalację łączącą elementy dzieła sztuki i obiektu sportowego przeznaczoną do zimowych zabaw<sup>42</sup>.

Jednak nie tylko sport zagląda do muzeów, galerii i ośrodków kultury, ale także kultura i sztuka zaglądają do przestrzeni sportowych a wydarzenia kulturalne nie tylko towarzyszą imprezom sportowym, ale są również wpisywane są w ich programy przez organizatorów. W Warszawskiej Strefie Kibica podczas Euro 2012 niemal codziennie, poza transmisjami meczów, odbywały się koncerty i projekcje filmowe<sup>43</sup>. Z kolei podczas ceremonii otwarcia Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej na Stadionie Narodowym w Warszawie odbyło się kilkunastominutowe widowisko artystyczne w reżyserii Marco Balicha, w trakcie którego można było m. in. posłuchać muzyki Fryderyka Chopina i zobaczyć 800 tancerzy<sup>44</sup>. Z resztą część artystyczna stała się stałym elementem rozpoczęcia i zakończenia różnych imprez sportowych, czego najdobitniejszym przykładem jest ceremonia otwarcia i zamknięcia Igrzysk Olimpijskich. Podczas otwarcia XXX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Londynie w 2012 r. na

<sup>40</sup> Zob. Muzeum w Lozannie – <http://olympic.org/museum> [dostęp 14.01.2013 r.]; Muzeum w Warszawie – <http://muzeumsportu.waw.pl> [dostęp 14.01.2013 r.]; Muzeum w Karpaczu – <http://muzeumsportu.org> [dostęp 14.01.2013 r.]; Muzeum w Łodzi – *Muzeum Sportu i Turystyki*, <http://muzeum-lodz.pl> [dostęp 14.01.2013 r.]; *Olsztyńskie Muzeum Sportu*, <http://osir.olsztyn.pl> [dostęp 14.01.2013 r.].

<sup>41</sup> *Oferta*, <http://mdkkorczak.pl> [dostęp 24.06.2012 r.]; *Klub Mirage*, <http://krakownh.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

<sup>42</sup> *Inauguracja „Ślizgawki” w MNK*, <http://muzeum.krakow.pl> [dostęp 11.01.2011 r.].

<sup>43</sup> *Strefa Kibica – strefa muzyki i dobrego kina!*, <http://uefaeuro2012.um.warszawa.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

<sup>44</sup> D. Wyżyńska, *Show na otwarcie Euro: etiuda Chopina i dmuchaniec*, <http://gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

Stadionie Olimpijskim odbył się ponad trzygodzinny spektakl w reżyserii Danny'ego Boyle'a – twórcy filmów takich jak „Trainspotting” czy „Slumdog, milioner z ulicy”. Widowisko ukazywało przeobrażenia Wielkiej Brytanii na przestrzeni epok oraz zawierało nawiązania do ikon kultury i brytyjskiej: Szekspira, Jamesa Bonda, Jasia Fasoli, bajek (m. in. „Alicja w krainie czarów”, „Piotruś Pan”, „Harry Potter”) czy muzyki (np. The Beatles, Sex Pistols, Queen, Rolling Stones, David Bowie, Sugababes, Amy Winehouse). W spektaklu wzięło udział 15 tys. artystów i statystów, których przebrano w 25 tys. kostiumów; całość kosztowała 27 mln funtów brytyjskich<sup>45</sup>. Program artystyczny podczas zamknięcia Igrzysk w Londynie też prezentował się okazale. Widowisko w reżyserii choreografa Kima Gavina trwało niemal 3 godziny, wzięło w nim udział 3 tys. wolontariuszy a jego koszt wyniósł 15 mln funtów. W trakcie ceremonii zaprezentowano miniaturowe wersje najważniejszych londyńskich zabytków i wystąpiły brytyjskie gwiazdy muzyki rozrywkowej<sup>46</sup>. Jednak kultura zapraszana jest na stadiony nie tylko przy okazji wielkich imprez sportowych. Często to organizatorzy wydarzeń kulturalnych wykorzystują stadiony jako przestrzeń działań widowiskowych i artystycznych, a zarządzający obiektami tego typu, dbając o stałe ich zagospodarowanie, z chęcią udostępniają murawy i trybuny<sup>47</sup>. Najczęściej organizowane są na nich wielkie koncerty gwiazd światowego formatu. Jako przykłady podać można choćby koncert Madonny, który odbył się na Stadionie Narodowym w Warszawie 1 sierpnia 2012 r., czyli już po zakończeniu Euro 2012, czy dwa koncerty zespołu U2 na Stadionie Śląskim w Chorzowie – w 2005 i 2009 r.<sup>48</sup>.

Powiązanie sportu i kultury obecne jest od początków istnienia człowieka aż do dziś i bywa współcześnie akcentowane w działalności wielu instytucji i organizacji, co pokazały liczne powyższe przykłady. Wydaje się jednak, że wszystkie te działania mają jednak charakter dość doraźny i chaotyczny a kultura i sport bywają postrzegane jako obszary wzajemnie konkurencyjne, zwłaszcza w kwestii podziału pomiędzy nie publicznych pieniędzy. Być może pewnym rozwiązaniem sprzyjającym koordynacji współpracy oraz sprawiedliwego finansowania kultury i sportu jest powiązanie ich na najwyższym szczeblu, czego dokonano na przykład w Wielkiej Brytanii, gdzie działa Ministerstwo Kultury, Mediów i Sportu (Department for Culture, Me-

<sup>45</sup> wm, *Londyn 2012. Część artystyczna zakończona. Znicz zapalili młodzi sportowcy*, <http://sport.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].

<sup>46</sup> *Ceremonia z rozmachem kończy niezwykle igrzyska*, <http://polskieradio.pl> [dostęp 12.01.2013 r.].

<sup>47</sup> Spółka PL.2012+, będąca od 1 stycznia 2013 r. operatorem Stadionu Narodowego, podaje na swoich stronach internetowych, że jest odpowiedzialna m. in. za „umożliwienie wykorzystania Stadionu na cele społeczne, kulturalne oraz w zakresie kultury fizycznej” oraz „organizowanie imprez masowych (minimum 3 rocznie) o charakterze sportowym, promującym aktywność fizyczną, zdrowie, turystykę, a także imprez kulturalnych i rozrywkowych, na które nieodpłatny wstęp będą miały osoby niepełnosprawne i młodzież do 15 roku życia” – *O PL.2012+*, <http://stadionnarodowy.org.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].

<sup>48</sup> L. Kamiński, *Narodowy zdał egzamin. Dwugodzinny teledysk Madonny*, <http://gazeta.pl> [dostęp 14.01.2012 r.]; M. Babko, *Niezapomniany koncert U2 na Stadionie Śląskim*, <http://gazeta.pl> [dostęp 11.01.2013 r.]; M. Babko, us, PAP, *Wielki show U2 na Stadionie Śląskim w Chorzowie*, <http://gazeta.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].

dia and Sport – DCMES), które zajmuje się łącznie kulturą, sportem, turystyką, mediami i równością<sup>49</sup>. Niezależnie jednak od kwestii organizacyjnych aktywność fizyczna jest nieodłącznym elementem ludzkiej kultury, dlatego naturalnym jest, że sport znajduje się w polu zainteresowania instytucji kultury a wydarzenia artystyczne towarzyszą tym sportowym i są zapraszane na stadiony. Z pewnością pomaga to w kształtowaniu wszechstronnie rozwiniętego człowieka w duchu starożytnego ideału kalokagatii. Pamiętać jednak należy, że w przypadku instytucji kultury umieszczenie sportu w polu działalności rodzi duże możliwości, ale i zagrożenia. O ile sport traktowany jako zjawisko kulturowe, często sprzyjające budowaniu i określaniu tożsamości poszczególnych społeczności<sup>50</sup>, to czynienie z niego przedmiotu działalności instytucji kultury nie budzi zastrzeżeń – ogranicza się bowiem do prezentowania, omawiania czy dyskusowania jednego z aspektów życia ludzi, wpisując się tym samym w misję działalności kulturalnej – a wręcz przynosi korzyści. Dzięki podjęciu tematyki sportowej instytucja staje się bardziej atrakcyjna i otwiera się na nową grupę potencjalnych odbiorców, często pozostających dotychczas poza polem jej oddziaływania. Jeżeli dodatkowo działalność tego typu zbiega się w czasie z dużymi imprezami sportowymi to instytucja wchodzi w nurt aktualnego życia społecznego, odpowiadając na bieżące zapotrzebowanie otoczenia. To z kolei może zwiększać zainteresowanie medialne, wpływać pozytywnie na wizerunek, podnosić frekwencję oraz pozwolić pozyskać nowych sponsorów, partnerów oraz patronów projektu, związanych z branżą sportową. Sport w instytucjach kultury niesie jednak również pewne zagrożenia. Ciesząc się popularnością zajęcia o charakterze gimnastycznym czy sportowym rodzą pokusę nadmiernego rozszerzania oferty instytucji w tym zakresie, co podnosi frekwencję i zasila budżet, jednak grozić może zachwianiem proporcji i zmianą profilu działalności z kulturalnego czy artystycznego na sportowy, tymczasem kulturą fizyczną sensu *stricto* zajmuje się inny rodzaj organizacji. Niech zatem instytucje kultury kształtują za pomocą sportu ducha, a nie ciało – tym zajmą się inni, specjalnie do tego powołani.

## Bibliografia

### Publikacje:

Cracovia – Wisła 1906 – 2006. *Święta wojna – święta zgoda*, red. Agnieszka Kutylak, Kraków 2006.

Kasia Deberny, *Nie ma sportu bez piękna*, [w:] „Olimpionik. Dodatek edukacyjny Magazynu Olimpijskiego”, nr 3 (6), listopad 2011, s. 7-9.

<sup>49</sup> D. Ilczuk, *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012, s. 69-70; *About us*, <http://culture.gov.uk> [dostęp 11.01.2013 r.].

<sup>50</sup> Zob. M. Ślęzak, *Sport jako element tożsamości (na przykładzie Diego Maradony)*, [w:] *W kręgu socjologii interpretatywnej. Badania jakościowe nad tożsamością*, red. J. Leoński, U. Kozłowska, Szczecin 2007, s. 436-444; B. Prabucki, *Sport jako element tożsamości narodowej Polaków?*, [w:] *Tubylcy własnego świata. W stronę antropologii bliskości*, red. W. Kuligowski, Wrocław 2011, s. 149-168.



- Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje / Die Mannschaft. 11 Künstler aus Krakau in wechselnden Positionen* [katalog wystawy].
- Piotr Figiela, *O wystawie*, [w:] Maciej Władysław Belda et. al., *Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie*, Kraków 2012, s. 10-13.
- Rajmund Gostkowski, *Sport w starożytności*, Warszawa 1959.
- Dorota Ilczuk, *Ekonomika kultury*, Warszawa 2012, s. 69-70.
- Kultura*, [w:] *Słownik wiedzy o kulturze*, Warszawa 2009.
- Kultura*, [w:] *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, red. Elżbieta Sobol, Warszawa 1997.
- Kulturystyka*, [w:] *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, red. Elżbieta Sobol, Warszawa 1997.
- Jerzy Łanowski, *Święte igrzyska olimpijskie*, Poznań 2000.
- Bartosz Prabucki, *Sport jako element tożsamości narodowej Polaków?*, [w:] *Tubylcy własnego świata. W stronę antropologii bliskości*, red. Waldemar Kuligowski, Wrocław 2011, s. 149-168.
- Przerwany mecz. 1768-1815*, Kraków 2010.
- Dariusz Ślapek, *Sport i widowiska w świecie antycznym. Kompendium*, Kraków-Warszawa 2010.
- Sport w sztuce* [katalog wystawy], red. Monika Kozioł, Maria Anna Potocka, Delfina Piekarska, Kraków 2012.
- Stanisław Stabryła, *Zarys kultury starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 2007.
- Monika Ślęzak, *Sport jako element tożsamości (na przykładzie Diego Maradony)*, [w:] *W kręgu socjologii interpretatywnej. Badania jakościowe nad tożsamością*, red. Jacek Leoński, Urszula Kozłowska, Szczecin 2007, s. 436-444.
- Maciej Twaróg, *Klub z Wielkiej Łąki. 90 lat Zwierzynieckiego Klubu Sportowego*, Kraków 2011.
- Tadeusz Wroński, *70 lat krakowskich klubów sportowych „Cracovii” i „Wisły”*, Kraków 1976.

### Druki ulotne:

- Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje* [ulotka].
- Futbol w kulturze i sztuce. Przegląd filmowy* [broшуra z programem].
- Anna Litwa, Anna Tomczak, Jakub Lubelski, *Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL. Przewodnik dla najmłodszych* [broшуra].
- Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie / The Maccabees of sport. Jewish Sport in Kraków* [ulotka].
- Marc Becker, *My w finale* [ulotka].
- Piłka nożna w PRL. Do przerwy 0:1* [broшуra z planem i opisem wystawy].
- Program Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie V-IX 2012* [ulotka].
- Thomas Urban, *Czarny orzeł, biały orzeł. Piłkarze w trybach polityki. Promocja książki* [ulotka].
- Warszawscy sportowcy* [broшуra].
- Wernisaż wystawy malarstwa: STDION. Katherine Dietlinger, Jakub Najbart* [ulotka].
- Zapomniane gry / Forgotten games* [broшуra].

### Źródła internetowe:

- About us*, <http://culture.gov.uk> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Białe orły, czarne orły*, <http://warschau.diplo.de> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Białe orły, czarne orły. Polscy i niemieccy piłkarze w cieniu polityki*, <http://dsh.waw.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Ceremonia z rozmachem kończy niezwykle igrzyska*, <http://polskieradio.pl> [dostęp 12.01.2013 r.].
- Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL (zapowiedź)*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Dzień Dziecka w Muzeum PRL-u*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Điękujemy wszystkim widzom jak i osobom zaangażowanym w ESK 2012 i 2011 roku*, <http://stadionkultury.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Europejski Stadion Kultury 2012*, <http://stadionkultury.eu> [dostęp 22.06.2012 r.].

- Europejski Stadion Kultury 2012, 29 czerwca-1 lipca 2012 roku, Rzeszów*, <http://nck.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Europejski Stadion Kultury w liczbach!*, <http://nck.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Futbol w kulturze i sztuce. Program przeglądu filmowego*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Inauguracja „Ślizgawki” w MNK*, <http://muzeum.krakow.pl> [dostęp 11.01.2011 r.].
- Piotr Jawor, Jarosław K. Kowal, Piotr Krukowski, *Euro 2012. Włosi trenują, Holendrzy grają z dziećmi, Anglicy nadciągają*, <http://krakow.gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Łukasz Kamiński, *Narodowy zdał egzamin. Dwugodzinny teledysk Madonny*, <http://gazeta.pl> [dostęp 14.01.2012 r.].
- Katarzyna Kolenda-Zaleska, *A orliki kultury?*, <http://wyborcza.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Klub Mirage*, <http://krakownh.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- krzk, *Olimpijskie Konkursy Sztuki i Literatury*, <http://polskieradio.pl> [dostęp 01.01.2013 r.].
- Marc Becker, *My w finale. Ostatnie requiem*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Marcin Babko, *Niezapomniany koncert U2 na Stadionie Śląskim*, <http://gazeta.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Marcin Babko, us, PAP, *Wielki show U2 na Stadionie Śląskim w Chorzowie*, <http://gazeta.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Muzeum Sportu i Turystyki*, <http://muzeum-lodz.pl> [dostęp 14.01.2013 r.].
- <http://muzeum sportu.org> [dostęp 14.01.2013 r.].
- <http://muzeum sportu.waw.pl> [dostęp 14.01.2013 r.].
- Oferta*, <http://mdkkorczak.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Olsztyńskie Muzeum Sportu*, <http://osir.olsztyn.pl> [dostęp 14.01.2013 r.].
- <http://olympic.org/museum> [dostęp 14.01.2013 r.].
- O PL.2012+*, <http://stadionnarodowy.org.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Bartosz Piłat, Piotr Jawor, rik, *Kraków i Chorzów jednak bez Euro!*, <http://krakow.gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Piłkarskie sztuczki techniczne*, <http://muzeum sportu.waw.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- „Piłka w grze” w Galerii Plenerowej na Barbakanie*, <http://muzeumkarykatury> [dostęp 22.06.2012 r.].
- „Piłka w grze” – wystawa pokonkursowa*, <http://muzeumkarykatury.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Polska, Niemcy i piłka nożna*, <http://krakau.diplo.de> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Repertuar*, <http://bagatela.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Rozpoczęcie gry w Galerii „Konsulart”*, <http://krakau.diplo.de> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Sport w sztuce*, <http://mocak.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Strefa Kibica – strefa muzyki i dobrego kina!*, <http://uefaeuro2012.um.warszawa.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrów Ukrainy o współpracy przy organizacji finałowego turnieju Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012 sporządzona w Kijowie dnia 28 marca 2008 r.*, <http://isak.sejm.gov.pl> [dostęp 22.06.2012 r.].
- Warszawscy sportowcy*, <http://jewishmuseum.org.pl> [dostęp 14.12.2012 r.].
- Wernisaż wystawy: „Drużyna. 11 artystów z Krakowa zajmuje pozycje”*, <http://dom-norymberski> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Wernisaż wystawy malarstwa: Katharina Dietlinger, Jakub Najbart – „Stadion”*, <http://dom-norymberski.com> [dostęp 24.06.2012 r.].
- wm, *Londyn 2012. Część artystyczna zakończona. Znicz zapalili młodzi sportowcy*, <http://sport.pl> [dostęp 11.01.2013 r.].
- Wystawa „Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie” od 21 czerwca w Starej Synagodze*, <http://mhk.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].
- Wystawa piłkarska już otwarta!*, <http://muzprl.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

Dorota Wyżyńska, *Show na otwarcie Euro: etiuda Chopina i dmuchaniec*, <http://gazeta.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

*Z nadzieją na „My w finale”*, <http://bagatela.pl> [dostęp 24.06.2012 r.].

*Związki sztuki ze sportem*, opr. Magdalena Rejf, Kajetan Hądzelek, <http://pkol.pl> [dostęp 01.01.2013 r.].

### **Rozmowy autora:**

Rozmowa z Jakubem Lubelskim – autorem koncepcji wystawy „Do przerwy 0:1. Piłka nożna w PRL” [20.06.2012 r.].

Rozmowa z Renatą Kopyto – kierownikiem Domu Norymberskiego w Krakowie i kuratorem projektu „Futbol w kulturze i sztuce” [21.06.2012 r.].

Rozmowa telefoniczna z Piotrem Figielą – kuratorem wystawy „Machabeusze sportu. Sport żydowski w Krakowie” [24.06.2012 r.].